

**SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE: LEPHEPHE I
SEPEDI FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I**

Nako: diiri tše 2½

100 meputso

HLOKOMELA

1. Lephephe le le na le matlakala a 13. Kgonthišiša gore matlakala a feletše.
 2. Araba dipotšišo ka moka ka Sepedi.
 3. Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
 4. Gore o tle o kgone go kgobela meputso, ngwala ka bothakga o be o beakanye dikarabo tša gago gabotse.
-

KAROLO YA A TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1****1.1 Badišiša ditemana tša ka tlase gore o kgone go araba dipotšišo.**

- 1 Seo se bego se tlabatlabiša Morena Legong dibete ka yo morwedi'agwe ke go hloka tsebe. Ntebo o be a ka se fetše letšatši a se a kgalengwa. Le motseng wa gabo wa Mpheleng o be a tsebja ke bohle, kudu ka ge e le ngwana wa go se hlokwe ditabeng. Tatagwe o be a sa hlwe a tseba gore a ka mo kgalema bjang. Ntebo ge a etšwa sekolong o thetha le motse ka moka a belege mokotla wa dipuku gomme a fihle gae ka maswiswi, a hwetše e le kgale tatagwe a apeile ebile a jele. Sa gagwe ke go leba dipotwaneng go bona gore go na le eng sa go ja, ge a fetša a tata 4, a bogela thelebišene.
- 2 Ka bomadimabe Morena Legong o hlokofaletšwe ke mosadi mengwaga ye lesome yeo e fetilego. Ge mosadi wa gagwe Motlatši a hlokofala, Ntebo o be a sa na le mengwaga ye meraro fela. Bobedi ba hlokile ngwana lebaka le letelele, mafelelong ke ge ba hwetša yo Ntebo, e lego ngwana wa bona a le nnoši. Ba ile ba thaba kudu mohlang woo ge mosetsana yo a belegwa, moo ba ilego ba ba ba ikhwetša ba lla selo sa lethabo. Ba kgetha go rea ngwana wa bona leina la Ntebo ka ge ba rothišetše dikededi tša lethabo bjale ba leboga. Motlatši ka nako yeo o be a šetše a swerwe ke bolwetši bja pelo bjoo bo hlotšwego ke go balabala ka baka la go hloka ngwana lebaka le letelele.
- 3 Go thwe ge mmagoNtebo a nyalwa go na le seboledi seo se bego se emetše balapa la Legong seo se ilego ge se bula molomo sa bolela gore bona kgorong ya gabo bona mosadi wa moopa ga a nyakege, le gona ga ba rate go bona mosadi a hlabelwa ke letšatši ka dikobong. Ba re wa mohuta woo mosadi o a ba hlolela. Taba ye ka mehla ge Motlatši a e nagana ge a be a sa be le ngwana e be e mo lakaletša.
- 4 Letšatši le lengwe tatagoNtebo o ile a bitša Ntebo a mmotša gore yena o tšea leeto gomme a mo fa molao wa gore a se šale a ralokela ka lapeng ka ge a tšea leeto la go ya Rite moo go bego go e na le modiro wa lenyalo. O sepetše Labone mesong, pele le dikela Ntebo o be a šetše a fetoišetše lapa la gabo thabene. Bašemanyana le basetsana ba be ba bina tlhokolosa. Baagišani ba ile ba lala ba hlobega boroko bošegong bjoo empa ba be ba šitwa go ka kgalema mosetsana yo ka ge ba be ba mo tseba gore ke kgwara.
- 5 Bošegong bja letšatši leo; mogwera wa gagwe Popi o letše a phatša sethokgwa a nnoši a gopotše ga gabo kua Setompo. Tseleng yeo o ile a kopana le serolorolo tsoko seo se ilego sa mo kata. Ka morago ga tiragalo ye ya go swabiša, monna yo mosomoso yoo o ile a ntšha sethunya a mo šupa hlogo. O mmoditše gore ge a ka botša maphodisa ka seo se diragetšego o tlo mmolaya gwa se tsebe motho gore o hwetše kae. Popi ka yeo nako o ile a ipotša gore a ka se botše motho le ka o tee seo se mo diragaletšego bošegong bjoo. O fihlile ga gabo a le mankeretla nke o theletše mpša tša maphefo. Bjalo ka mogwera wa gagwe Ntebo; le yena o be a ikgapa a ikgorošā. O be a sa hlomphe batswadi ba gagwe le gatee. Ka gona ga go yoo a mmotšišitšego gore o tšwa kae.

- 6 Ntebo o ile a kgopela tatagwe tshwarelo ka tlhakatlhakano yeo a šadilego a e dira mola rragwe a ile maeto. Mokgalabje Legong o be a sa hlwe a iša felo ditshwarelo tša morwedi'agwe. Ga se ka phošo ka ge ngwana yo a phela a kgopela ditshwarelo le go holofetša gore a ka se hlwe a dira diphošo. Ge ba mo swarela o dira phošo ye nngwe ya go feta yeo a rilego yena a ka se tsoge a e boeleditše.
- 7 Godimo ga moo yo Ntebo o be a tšhaba sekolo. O be a kgona go fetša dibeke a sa ye sekolong, a etšwa ka gae mo nkego o ya sekolong gomme a e ya go bapala dikarata. Ka tšatši le lengwe Ntebo o ile a kwa a itshola kudu diphošong tšeo a di diretšego papagwe gomme a nyaka tsela yeo a ka kgonago go gokagoketša pelo ya tatagwe gore a lebale tšohle tšeo a di dirilego. O ile ge a fihla sekolong a ikidibatša. Mokgalabje a bitšwa ka sekolong. Ntebo o rile ge a tsoga a re o be a biditšwe ke badimo ba gabo ba mo fa bongaka. Tatagwe a mo tšea a mo iša ngakeng ya setšo. Ngaka o rile go di tšholla, a tloga a hlaloša gabotse gore tša badimo le bongaka tšona di sepelela kgole le Ntebo.
- 8 Ntebo ka gore ga a hwe matwa, yena le bagwera ba gagwe ba ile ba beakanya leeto la go ya Durban. Ba forile batswadi ba bona ba re ke leeto la sekolo. Ba be ba le lesome gomme ba ntšha sekete sa diranta yo mongwe le yo mongwe. Ntebo e be e le moswaramatlotlo wa bona. Ntebo o be a dutše a eja tšhelete yela ya bagwera ba gagwe. Ge nako ya go ya leeto e fihla Ntebo a setšha moo tatagwe a bego a boloka tšhelete ya lapa ntše. O hweditše dikete tše masome a mahlano gomme a tšea dikete tše lesome gore a yo thiba sekoloto sa gagwe. Ge ba le tseleng ya go bowa Durban ba hlagelwa ke kotsi. Popi a hlokošana le semeetseng gomme Ntebo yena a gobala leoto. Ba ile ba mo kitimišetša bookelong gomme dingaka tša re leoto la gagwe le ka lokišwa ka ophareišene yeo e nyakago dikete tše masome a mahlano. Mokgabje o ile a ba holofetša gore o tla loga maano ka pela. A kitimela gae a gopotše maritsana ao a bego a a boloka. O rile ge a fihla gae a hwetša moo a tsebago a bolokile tšhelete yeo gona go šetše dikete tše masome a mane fela. Ya ba ge e le gona ophareišene ya go phološa leoto la Ntebo e padile. Ke ka moo re bonago Ntebo a dutše godimo ga "wheelchair" go fihlela le mamohla wona wo.

[E amantšwe go tšwa go; *Moipolai ga a lilelwe*; P. P. Phokwane]

- 1.1.1 Go tšwa temaneng ya 1, hlaloša mmolelelwana wo, "go hloka tsebe". (1)
- 1.1.2 Go tšwa temaneng ya 1, hlaloša gore mongwadi o be a nyaka go tšweletša kgopolo efe ge a re Ntebo o be a re go fetša go ja "a tata 4" a bogela thelebišene. (1)
- 1.1.3 Na monna wa go hlokošana lewa ke mosadi go swana le Morena Legong o bitšwang? (1)
- 1.1.4 Go ya ka kwešišo ya gago ya temana ya 2, e ka ba Ntebo o be a na le mengwaga ye mekae ge kanegelo ye e ngwalwa? (1)
- 1.1.5 Go tšwa temaneng ya 2, ke ka lebaka la eng batswadi ba Ntebo ba kgethile go mo fa leina leo? (1)

- 1.1.6 Go tšwa temaneng ya 2, ke eng seo se hlotšego lehu la mmagoNtebo? (1)
- 1.1.7 Go tšwa temaneng ya 3, hlaloša lentšu le "moopa". (1)
- 1.1.8 Tšweletša maikutlo a gago mabapi le polelo ya seboledi seo go hlalošitšwego ka sona temaneng ya 3. Thekga karabo ya gago ka ntlha e tee. (2)
- 1.1.9 Ntebo ga a hloke tsebe fela, o na le lenyatšo. Kgonthišiša nnete ya taba ye ka dintlha tše pedi go tšwa go temana ya 4. (2)
- 1.1.10 Akanya tharollo ya bothata bja tiragalo ye e diragaletšego Popi temaneng ya 5, gore e fedišwe sammaruri batho ba phele ntle le letšhogo. Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.1.11 Go tšwa temaneng ya 5, hlaloša gore mongwadi o be a šupa eng ge a re Popi o be a "ikgapa a ikgoroša". (1)
- 1.1.12 Ge o be o le Popi o be o ka dira eng ka bothata bjoo bo go hlagetšego bošegong bjoo? (1)
- 1.1.13 Na o bona eka ke tshwanelo gore ngwana a gokagoketše lerato la batswadi ka go bolela maaka? Thekga karabo ya gago ka ntlha e tee. (1)
- 1.1.14 Akaretša molaetša wa temana ya 8 ka lefoko le tee. Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.1.15 Na o nagana gore ke eng seo se dirago gore bana ba go swana le boNtebo ba be le mekgwa ya go swana le ye? (1)
- 1.1.16 Nke o fe Ntebo keletšo ya maleba gore a fetole mekgwa ya gagwe. (1)

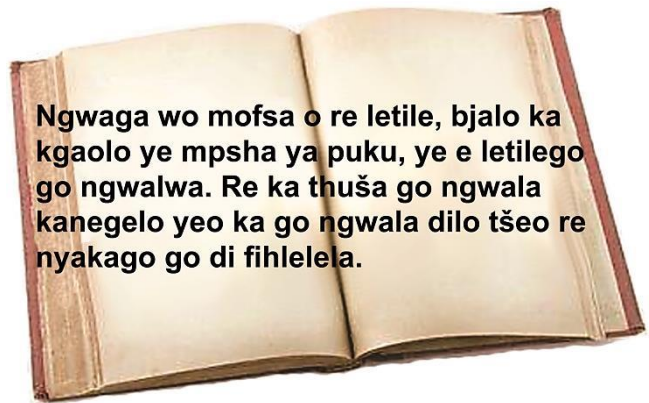
1.2 Lebelela diswantšho tše di latelago ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Ngwaga wo mofsa!

A

B

C

D

[Ithanete le boithamelolo]

- 1.2.1 Na ngwaga wo mofsa wo go bolelwago ka wona diswantšhong tša ka godimo ke ofe? (1)
- 1.2.2 Na o dumela gore dilo tše dibotse goba tše dimpe di tlišwa ke ngwaga ka bowona? Thekga karabo ya gago. (1)

- 1.2.3 Ka ntlha e tee ngwala molaetša woo o tšweletšwago ke seswantšho sa B. (1)
- 1.2.4 Tsopola lelahlelwa seswantšhong sa C, gomme o be o hlaloše gore le tšweletša maikutlo a mohuta mang. (2)
- 1.2.5 Go ya ka seswantšho sa C, ke eng seo se dirago gore batho ba; ba ikwe ka mokgwa woo ba ikwago ntle le gore ke ngwaga wo mofsa? (1)
- 1.2.6 Seswantšhong sa D, go tšwelela sekapolelo. Ngwala mohuta wa sekapolelo seo gomme o be o hlaloše gore se šupa eng. (2)
- 1.2.7 Ngwala lelatodi la lentšu le "gosasa" leo le šomišitšwego seswantšhong sa D. (1)
- 1.2.8 Na mmolelwana wo "Ngwala kanegelo ye botse!" go tšwa seswantšhong sa D, o šupa eng? (1)

30 meputso

KAROLO YA B KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Badišiša temana ye e latelago ka šedi gomme o e akaretše ka DINTLHA tše šupa fela. Šomiša dintlha tše mafokong a gago. Nomora mafoko a gago 1–7. Kakaretšo ya gago e se fete mantšu a 80.

Tšhomišompe ya tšhelete bafeng ba ba thomago go šoma

Dinyakišišo di bontšhitše gore bafsa ba bangwe ba ba nago le mešomo ye mebotse, ye e ba lefago tšhelete ye e kgotsofatšago ba phela ka go adima. Ge ba amogetše mogolo, ba o šomiša bošaeadi, ga ba boloke le ge e ka ba sente ya wona. Nakong ya mathata ba kitimela dikolotong. Motho ge a thoma go šoma, o swanetše go ithuta go boloka karolo ye e itšego ya tšhelete ya gagwe.

Yo mongwe ge a fihla mošomong, o nyaka gore go tsebje gore o fihlile. O ikgetholla ka moaparo wa theko ya godimo, wa sekoloto sa godimo kgwedi ka kgwedi. Kganthe bohlale ke go ithuta bathong le dimakasineng go apara gabotse ka tsela ye e sa senyego tšhelete.

Lehono batho ba swerwe ke bolwetši bja "mponeng". Gona go rata go bonwa moo go dira gore bafsa ba reke dikoloi tša mabaibai tša theko ya godimo. Ka nako yeo ba lebetše gore kgwedi le kgwedi ba tlo lefa tšhelete ye ntši. Ba boetše ba lebetše boikarabelo bjo bogolo bja go tšhela petrole, go lefa inšorentshe, go e rekela dithaere le tše dingwe.

Ditsebi di re ge o ka humana e le gore sekoloto sa gago sa koloi se godimo go feta sa ntlo, o tsebe gore o dirile phošo ye kgolo ka gobane ntlo ke *asete* ye bohlokwa go feta koloi. Boleng bja ntlo bo golela godimo ngwaga ka ngwaga mola bja koloi bo theoga ngwaga ka ngwaga.

Go thwe bofsa bo na le makoko. Ke ka lebaka leo ba bangwe ba bafsa, ba sa ratego go tšea inšorentshe. Diinšorentshe tše di bolokela motho tšhelete gomme mohlang wo a hlagelwago ke mathata, ga a sa lefa kudu.

[E fetoletšwe go tšwa go makasine wa *Move*, Diphlane 2013: 56]

10 meputso

KAROLO YA C THETO**POTŠIŠO YA 3****SERETO SEO SE SEGO SA BONWA**

Bala sereto se gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Leo le lego gona

Leno lefase, le a felela!	1
Leno lefase, ke le lennyane!	
Leno lefase, le a hlakiša!	3
Leno lefase, le a tekateka!	
Leo le lego gona, gona ke lefasefase!	
Leo le lego gona, godimo, le hloka magomo;	6
Leo le lego gona, kua pele, le wele khutšo;	
Leo le lego gona, boyong bja rena, le humile;	
Go leo bohle ba dula ba thabile.	9
Leo le lego gona, gona ke lefasefase!	
Mojanta, se tshwenyeye, buša pelo!	
Go leo re lebilego, gona, bohle re dikhorane.	12
Kgoši ya gona ke e tee; ya mosa le mogau;	
Leo le lego gona, mahloko ga a tsebje;	
Leo le lego gona, gona lehu ke lephelo.	15

[Mampuru, D. M.; 1993. *Senakangwed!*]

- 3.1 Ka dintlha tše pedi hlaloša gore molaetša wa temanatheto ya mathomo o fapana bjang le wa temanatheto ya bobedi le ya boraro. (2)
- 3.2 Bontšha gore poeletšomodumo e hlolwa ke eng mothalotheong wo o kotofadišwego gomme o be o fe mohola wa yona. (2)
- 3.3 Tsopola mohlala wa kgokanyi-gare / tlemanyi temanathetong ya 2. (1)
- 3.4 Kgoši ye go bolelwago ka yona mothalotheong wa 13, ke mang? Thekga karabo ya gago ka go tsopola mantšu a maleba go tšwa mothalotheong wo. (2)
- 3.5 Tsopola mothalotheo woo o tšweletšago kganetšano ya dikgopolo temanathetong ya mafelelo gomme o be o hlaloše gore o šupa eng ge o šomišitšwe ka tsela ye. (2)
- 3.6 Efa mošomo wa tšhomišo ya leswao le "!" seretong se. (1)

[10]

POTŠIŠO YA 4**DIRETO TŠEO DI BONWEGO**

4.1 Badišiša sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Go pokolo – O. K. Matsepe

Go go makala go fetša nka se ke,	2
Gore sefapano o se belegetše eng.	2
Na se lebetšwe go wena e seng	4
Neng ka ntle ga letšatši lela ke se seke?	4
O dungwa ke nna, maaka ga a botse,	6
Ka sona o tla tsena le nna ke a bona.	6
A ke go amogetše, le nna o tla mpona,	8
Go Mo khunamela go nkweša bose.	8
Magetleng le nna a ke se rwale,	10
Kgopolong ke be yo ke hlatswegilego;	10
E sego gore go go tsebafela ke se ke se dirilego,	12
A ke sepedišane le wena ke be wa gago o nthwale.	12
<u>O phate ya Yomogolo,</u>	14
A ke go rete ka bjago bogolo.	14

[Kgobe, D. M.; 2012. *Direto tša Sesotho sa Leboa*]

- 4.1.1 Ka dintlha tše tharo hlaloša mohuta wa sereto se. (3)
- 4.1.2 Bontšha morumokwano methalothetong ye mene ya mathomo. (2)
- 4.1.3 Ke setlabelo sefe / thekniki efe ya theto yeo sereti e se dirišitšego methalothetong ya 3 le 4? Thekga karabo ya gago ka go fa tlhalošo ya setlabelo seo. (2)
- 4.1.4 Ke ka lebaka la eng moreti a ngwadile "Mo" gare ga mothalotheo wa 8 ka ditlhaka tše dikgolo? (1)
- 4.1.5 Mothalothetong wo o thaletšwego moreti o šomišitše temepedi. Ka dintlha tše pedi hlaloša gore e tšweleditšwe ke eng? (2)

- 4.2 Bala setsopolwa sa sereto se sa ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

Tebatšo – Dr M. A. Makgopa

O nkgahlile ngwana', Serogole	
O nkgahlile ka dilo ka moka tša gago,	2
Tšatši la mathomo ngwana' Serogole,	
Ke rile ke go bona ka kwa ke kgahlega,	4
Ke rile go go bona o sepela,	
<u>Ka bona o sepela ka go nanabetša,</u>	6
E ke o katse e iketletše go sepela.	
Kgarebe sebakwa ke masogana,	8
Kgarebe ya nko ya lenono,	
Nko ya go etša ya boRamošweu.	10
Ngwan'a Serogole ge o bolela,	
<u>Ka ganong go tšwa gauta ...</u>	12

[Kgobe, D. M.; 2012. *Direto tša Sesotho sa Leboa*]

- 4.2.1 Akaretša moko wa sereto se o lebeletše tše di latelago:
- (a) Teori (1)
- (b) Dintlha tše THARO (3)
- 4.2.2 Na o kwešiša eng ka mebolelwana yeo e thaletšwego? (2)
- 4.2.3 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya tlogelo temanathetong ya mafelelo gomme o be o hlaloše mohola wa yona. (2)
- 4.2.4 Ngwala mohola wa mantšu ao a kotofaditšwego temanathetong ya 1. (1)
- 4.2.5 Na ke moya ofe wo o fokago seretong se? (1)

[20]

30 meputso

KAROLO YA D THUTAPOLELO**POTŠIŠO YA 5**

5.1 Lebedišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

[Inthanete]

- 5.1.1 Efa bontši bja dilo tšeo di swerwego ka matsogong. (2)
- 5.1.2 Kgetha karabo ya maleba. Lelatodi la moya wo o fokago mo seswantšhong ke:
- A Myemyela
 B Lethabo
 C Manyami (1)
- 5.1.3 Ngwala mohuta wa modirišo wo o tšweletšwago ke pudula ya 1. (1)
- 5.1.4 Na lediriletšo le "ithuta" go tšwa puduleng ya 1, le bopilwe go tšwa go lediri lefe? (1)
- 5.1.5 Phošolla lefoko la pudula ya 2. (1)
- 5.1.6 Šomiša lediri le "thuša" go tšwa go pudula ya 1, bjalo ka:
- (a) Lediri la lefetedi. (1)
- (b) Lethuši. (1)

5.2 Lebedišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

- 5.2.1 Ngwala mešomo ye mebedi ye mosetsana yo a bolelago ka mo seswantšhong a swanelwago ke go e dira. (2)
- 5.2.2 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya lehlathi la felo puduleng ya 1, gomme o be o le šomiše lefokong la gago **bjalo ka leina** go laetša kwešišo ya lona. (2)
- 5.2.3 Ngwala mohuta wa sekapolelo se se kotofaditšwego puduleng ya 1. (1)
- 5.2.4 Fetolela lentšu le "mme" go tšwa puduleng ya 2 go honorifiki gomme o be o le šomiše lefokong la gago go laetša kwešišo ya lona. (2)
- 5.2.5 Ngwala gore leina le "bogale" go tšwa puduleng ya 2, ke mohuta ofe wa leina. Thekga karabo ya gago. (2)
- 5.2.6 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya lehlaodi puduleng ya 2, gomme o be o ngwale gore ke la mohuta mang. (2)
- 5.2.7 Leina le "ngwana" ke learogi. Bolela gore ke learogi la legoro lefe gomme o be o hlaloše gore ke ka lebaka la eng e le learogi. (2)
- 5.2.8 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya lešala go tšwa puduleng ya 3, gomme o ngwale gore ke la mohuta ofe. (2)

5.3 Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

DITHUTO TŠA MAEMO A GODIMODIMO!

Kholetšhe ya TVET, Yunibesithi, thekhnikhone!

Na o nyaka go tšwetša pele dithuto tša gago ka morago ga marematlou?

Gona dira dikgopelo tša pasari go NSFAS e sa le gona bjale.

NSFAS e tla go thuša go fihlelela ditoro tša gago!

- 5.3.1 Na go bapatšwa eng mo papatšong ye? (1)
- 5.3.2 Hlaloša mošomo wa leinagokwa le "godimodimo". (1)
- 5.3.3 Hlaloša dithekniki tše pedi tšeo mmapatši a di šomišitšego go goga šedi ya mmadi. (2)
- 5.3.4 Tsopola mohlala o tee wa tšhomišo ya leadingwa gomme o hlaloše gore ke ka lebaka la eng le šomišwa. (2)
- 5.3.5 Ngwala selo se setee se bohlokwa seo se tlogetšwego mo papatšong ye. (1)

30 meputso

Palomoka: 100 meputso